
UDK 811.163.42.09 Jonke Lj.
Stručni članak
Primljeno: 25. XI. 2007.

Šimun MUSA
Filozofski fakultet u Mostaru

LJUDEVIT JONKE, ŽIVOT I DJELO (U povodu stote obljetnice rođenja)

Sažetak

U radu se govori o prof. dr. Ljudevitu Jonkeu, jednom od najuglednijih jezikoslovaca kroatistike, u povodu stote obljetnice njegova rođenja, koji je kao najveći autoritet u standardnojezičnom i jezičnopolitičkom području obilježio drugu polovicu 20. stoljeća.

Ključne riječi: *hrvatski jezik, jezikoslovlje, standardni jezik, književnost, kultura.*

Ove godine, 29. srpnja, navršava se sto godina od rođenja prof. dr. Ljudevita Jonkea, jednoga od najuglednijih jezikoslovaca kroatistike, dugogodišnjega sveučilišnog profesora, predstojnika Katedre za suvremeni hrvatski jezik (Katedre za hrvatski standardni jezik) Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, urednika časopisa *Jezik*, direktora Instituta za lingvistiku Filozofskoga fakulteta i dekana toga fakulteta, potpredsjednika i predsjednika Matice hrvatske, direktora Instituta za jezik HAZU, akademika HAZU, neumornoga kulturnog pregaoca i, kako reče akademik Stjepan Damjanović, ustrajnoga “učitelja i branitelja hrvatskoga jezika” koji je, kao najveći autoritet u

standardnojezičnom i jezičnopolitičkom području, obilježio drugu polovicu 20. stoljeća.

Rođen je u Karlovcu gdje je završio pučku školu i klasičnu gimnaziju. Godine 1925. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je: “a) historiju južnoslavenskih književnosti, b) hrvatski jezik sa staroslavenskim i c) narodnu historiju, ruski i latinski jezik”, iz čega je 1929. godine i diplomirao. Nakon toga otišao je na dvogodišnji studijski boravak u Prag na Karlovo sveučilište (1930.-1932.) gdje se uglavnom bavio prevodjenjem s češkoga te se usavršavao u slavistici, posebno u bohemistici.

Počeo je raditi u Gimnaziji na Sušaku kao profesor od 1933. gdje se zadržao do 1940. godine kada prelazi u Zagreb, da bi 1941. bio suradnikom u “Hrvatskoj enciklopediji”, a 1942. izabran je za asistenta na Katedri za slavensku filologiju na Filozofskom fakultetu. Doktorsku disertaciju pod naslovom *Dikcionar Karlovčanina Adama Patačića* obranio je 1944. godine. Od 1945. godine, nakon što mu je potvrđen izbor iz 1942., na Filozofskom fakultetu nastavlja sveučilišnu karijeru. Zatim biva izabran za lektora češkoga jezika (1947.) pa za predavača češkoga jezika i književnosti, 1948.

Na prijedlog profesora Stjepana Ivšića i Mate Hraste izabran je za predavača suvremenoga hrvatskog književnog jezika, 1950. postaje docentom, izvanrednim profesorom 1955., a redovitim 1960. radeći u tom svojstvu sve do 1973. godine kada je prisilno umirovljen. Umro je 15. ožujka 1979.

Jonkeove zasluge u proučavanju i poučavanju hrvatskoga jezika i jezikoslovlja, pogotovo izučavanju hrvatskoga jezika u 19. stoljeću, smatraju se njegovim najvećim znanstvenim prinosima, a oni su sabrani u knjigama *Hrvatski jezik u teoriji i praksi* (1964. i odmah 1965. drugo izdanje) i *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća* (1971.).

Pišući monografiju o Ljudevitu Jonkeu, prof. dr. Marko Samardžija podijelio je Jonkeova istraživanja s područja 19. stoljeća na tri dijela: 1. radovi koji se odnose na razvitak hrvatskoga standardnog jezika i proces te standardizacije; 2. rasprave o gramatičkim i pravopisnim pitanjima i 3. monografske obradbe pojedinih jezikoslovaca 19. stoljeća, napose one *Veberove zasluge za naš književni jezik* i *Šulekova briga o hrvatskoj naučnoj terminologiji*.

Naime, Jonke nas uči da se na mnoga aktualna pitanja iz 20., pa i 21. stoljeća ne može utemeljeno odgovoriti bez poznavanja jezikoslovnih prilika u 19. stoljeću, štoviše “govoreći o 19. stoljeću mogao je ponešto reći o dvadesetom što izravno na bi smio”, mudro zaključuje Damjanović i dodaje: “Istina o devetnaestom pomogla je spoznavanju istine o dvadesetom stoljeću” (*Hrvatsko slovo*, 27. srpnja 2007.). Često bi u tim tekstovima isticao da u 19. stoljeću u jeziku nije postignuto jedinstvo kako su to željeli Vuk i njegovi sljedbenici. Pri tome naglašava, posve utemeljeno, kako su velike zasluge u jeziku 19. stoljeća učinili predstavnici zagrebačke filološke škole (A. V. Tkalčević i B. Šulek). Zapravo, “svojim argumentiranim suprotstavljanjem Jonke je pokazao višu razinu razumijevanja tijekova jezične povijesti i istodobno štitio hrvatske vrednote iz minulih vremena”.

Među brojnim Jonkeovim knjigama, studijama i raspravama posebno se ističe ona spomenuta pod naslovom *Književni jezik u teoriji i praksi*. U toj su knjizi objavljene brojne studije koje se odnose i na hrvatski standardni jezik u njegovu aktualitetu, kao i one jezikoslovne teme posvećene hrvatskom jeziku u 19. stoljeću. Za izučavanje povijesti hrvatskoga standardnog jezika osobito važnim smatra se njegovo stajalište da je 1836. godina značila prekretnicu u njegovu nastanku (a ne polovica 19. stoljeća kako su neki smatrali) jer su kajkavci upravo te godine u *Novinama ilirskim* preuzeli štokavsko narječje kao temelj budućega “općehrvatskog jezika”. Svakako, na Jonkeova istraživanja u lingvistici utjecala su učenja praških strukturalista, navlastito ona koja govore o “elastičnoj stabilnosti” – *Princip elastične stabilnosti* ili “gipkoj postojanosti” – *O slobodi i postojanju standardnoga jezika*, kao i ona koja se odnose na polifunkcionalnost standardnoga jezika – *O raznolikoj službi književnog jezika*.

Ti utjecaji nisu slučajni. Naime, Jonke, poznat i priznat kao jedan od naših najvažnijih kroatista, i prije, a i istodobno dok je bio zaokupljen kroatističkim temama, bavio se i bohemistikom. Koliko je bogat njegov prinos bohemistici, svjedoči prof. Dubravka Sesar, naša priznata bohemistica, koja kaže kako je bohemistika znanstveno područje za koje je imao osobita dara i u kojemu je uživao. Kako su njegovi prijevodi s češ-

koga jezika pridonosili bogaćenju hrvatskoga jezika, smatraju se osobitim prinosom kroatistici.

Jonkeov književnoznanstveni rad često se prešućuje, kako onaj u bohemistici tako i onaj u kroatistici. Međutim, profesorica Sesar misli da bi bez njegova “udjela u recepciji češke književnosti, posebice međuratne i poratne, taj kritički prostor u hrvatskoj književnosti ostao bitno siromašniji”, jednako kao što bi i hrvatska književna znanost bila zakinjuta bez njegove u znanstvenoj literaturi još uvijek relevantne studije *Mažuranićev ep i pjesme o smrti Smail-aginij* (1938.).

Jezikoslovnim temama počeo će se intenzivnije baviti istom za vrijeme Drugoga svjetskog rata, nakon što je, po želji prof. Stjepana Ivšića, proučio Patačićev rječnik i obranio disertaciju *Dikcionar Adama Patačića*. Prema Radoslavu Katičiću, Jonke bi ovim djelom, koje donosi vrijedne jezične i biografske podatke, “stekao ime u našoj filologiji i da nije poslije ništa napisao”. Nizom utemeljenih zaključaka iznesenih u tom djelu potvrdio je važnost znanstvene činjenice kako je druga polovica 18. stoljeća značila prekretnicu u stvaranju hrvatskoga jezičnog standarda čemu će kasnije, proučavajući tijekom jezične povijesti u Hrvata, svoje priloge dati Herta Kuna, Dalibor Brozović i dr.

Ivo Pranjković ističe njegove sklonosti i prinose opisnoj sintaksi hrvatskoga jezika potvrdivši da je bio izniman znalac sintaktičkoga ustroja hrvatskoga jezika, osobito s područja reda riječi. “Upravo je on hrvatsku gramatiku vratio hrvatskoj književnosti jer je u sintaksi navodio primjere iz djela hrvatskih književnika, što je bila novost i važno obilježje...”, reći će S. Babić navodeći njegove zasluge za hrvatsko jezikoslovlje. Mnoge zadaće na kulturnom polju koje je, uz znanstveno-nastavni, obavljao tijekom života priječile su ga da stvori još veće jezikoslovno djelo.

Brinući o hrvatskoj jezičnoj kulturi, Jonke je djelovao na brojnim poljima. Sedamnaest godina (od 1952. do 1970. godine) uređivao je *Jezik*, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, objavljivao savjetničke tekstove u *Telegramu* i drugim listovima u kojima je, kako reče prof. Damjanović, “bio učitelj jezika, (kao) autoritet čija se riječ pažljivo sluša i kojoj se vjerovalo”. Njegovi studenti i danas ističu ispravnost njegova stava da se književni jezik treba stalno učiti, a na sve pojave u jeziku – reagirati.

U povodu stote obljetnice njegova rođenja cijeli je lipanjski broj časopisa *Jezik* posvećen Ljudevitu Jonkeu – *Jezikovu uredniku i suradniku*. Koliko je Jonke za vrijeme svoga uredničkog staža od 17 godina bio pisac suradnik u *Jeziku*, naglasio je njegov nasljednik i na Katedri, a i u časopisu prof. dr. Stjepan Babić, što je i objavio u *Jeziku* pobrojajući ukupno 141 njegov rad od kojih je 133 objavio kao urednik. Prof. dr. Sanda Ham, nasljednica prof. Babića, aktualna urednica toga časopisa, u svom radu napisanom u prigodi stote obljetnice Jonkeova rođenja također posebnu važnost daje njegovim uredničkim sposobnostima, navlastito njegovu poticanju mladih za skrb o jeziku, napose njegovim suradničkim priložima u kojima je napisao vrijedne znanstvene i stručne radove koji su, po njezinu mišljenju, bili od iznimne “koristi hrvatskoj kulturi i hrvatskom jeziku”. Ona naglašava:

Lj. Jonkea i *Jezik* ne valja gledati izvan povijesnog ozračja, a ne valja ni to ozračje gledati kao puki izgovor za moguće unitarističke smjernice. Valja pregledati *Jezike* (koji su dijelom Jonkeova ukupnoga stvaralaštva) i na temelju građe koju oni donose, na temelju radova, autora, jezičnih savjeta, osvrta i rasprava donijeti zaključke. Tako se pokazuje da je Jonkeov zaziv *književnika na hrvatskoj i srpskoj strani* formalne i deklarativne naravi, a sadržajno je Lj. Jonke s *Jezikom* na hrvatskoj strani. To već obilato potvrđuje prvi *Jezikov* broj u kojem poslije Jonkeova programatskoga članka slijedi Skokov članak *O jezičnoj kulturi*. Misli su iz toga članka po mnogom postale temeljne za hrvatsko jezikoslovlje i u njima prepoznajemo građu za štit kojim se hrvatski jezik branio od unitarizma u dolazećim godinama; taj članak na opširniji i drugačiji način iznosi iste misli kao i Jonkeov programatski, uvodni članak – uredničko je umijeće pokazalo svoje hrvatsko lice.¹

Da je na tom putu jačanja hrvatske kulture i hrvatskoga jezika Jonke i kao čovjek i kao znanstvenik ostajao osamljen, a često i razočaran, govore događaji koji su slijedili nakon što je postao predavač suvremenoga hrvatskog književnog jezika i glavni urednik *Jezika*. Naime, 1954. godine bio je među potpisnicima Novosadskoga dogovora i njegovih zaključaka poslije čega 1960. godine slijedi objavljivanje zajedničkoga pravopisa i

1 S. HAM, “Ljudevit Jonke kao Jezikov urednik i suradnik”, *Jezik*, 54, br. 3, Zagreb, 2007., str. 89-90.

1967. zajedničkoga rječnika u čijem je sastavljanju i sam sudjelovao rađeći u Komisiji za terminologiju. Upravo tada “unatoč partijskoj stezi, polemike su buknule već u Novom Sadu. Opovrgavala se teza ne samo o jedinstvenosti književnih jezika, nego i organskih podloga na kojima su oni izgrađeni te se pozivom na već izgrađene republičke norme pokušao onemogućiti prodor srpskog jezika na njihovo područje, sada skrivenog pod etiketom srpskohrvatskoga naziva.”² Jonke je hrvatski jezik pokušao izbaviti iz “zamkâ” novosadskih zaključaka i normâ zajedničkoga pravopisa pozivajući se na obilježje *elastične stabilnosti književnoga jezika* koje bi hrvatskom jeziku omogućilo povratak organskom razvitku. U borbi protiv unitarizma i agresivnih srpskih jezikoslovaca Jonke je često ostajao sam. “Što god učinio, nije to zadovoljavalo unitarističke čelnike ni neupućene hrvatske rodoljube (...) a vrlo radikalno krenuti tim smjerom, značilo bi sići s javne scene i prepustiti važnu ulogu tko zna komu. Trebalo je trpjeti kritike s desna i s lijeva i računati na povjerenje, strpljivost i podršku istinskih rodoljuba”, reći će Damjanović o toj fazi Jonkeova djelovanja koju je obilježila borba za očuvanje hrvatskoga identiteta i opstojnost hrvatskoga književnog jezika kao posebnoga idioma.

Događaji koji su obilježili tu borbu kulminirali su poslije potpisivanja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika* iz 1967. godine. *Deklaraciju* su potpisali hrvatski znanstvenici okupljeni u 17 kulturnih i znanstvenih institucija kao što su Matica hrvatska, Društvo književnika Hrvatske, PEN-klub, Hrvatski centar, Hrvatsko filološko društvo, katedre za suvremeni hrvatskosrpski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Zadru, instituti i sl. Iako Jonke nije sudjelovao u njezinu sastavljanju, vlasti su ga osumnjičile. U protudeklaracijskoj kampanji, koju Dalibor Brozović naziva “jednom od najtragičnijih epizoda hrvatske moderne povijesti (...) i najsramočnijih mrlja u modernoj Europi”, bezočno se udarilo na ime i djelo ovoga humanista i znanstvenika u čemu je razlog i njegovu potiskivanju iz javnoga života, prisilnu umirovljenju, rezignaciji u osamljeništvu, pa i samoj smrti.

2 N. BAŠIĆ, “LJ. Jonke i jugoslavenski jezični unitarizam”, *Jezik*, 54, br. 3, Zagreb, 2007., str. 164.

Jonkeove knjige

- *Dikcionar Adama Patačića. Studija iz kajkavske leksikografije*, Odjel za književnost, knj. II, JAZU, Zagreb, str. 1949, 1-111. (Također i u *Radu*, knj. 275, str. 71-175.)
- *Hrvatski književni jezik u teoriji i praksi*, Znanje, Zagreb, 1. izd. 1964., str. 1- 286, 2. prošireno izdanje 1965., str. 1-471.
- *Hrvatski književni jezik danas*, Obzor – enciklopedija suvremenog znanja, Školska knjiga, Zagreb, 1971., str. 1-146.
- *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, izvanredno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 1-390.

Jonkeove važnije studije i rasprave

- “Mažuranićev ep i pjesme o smrti Smail-aginoj”, *Rad JAZU*, knj. 264, Zagreb, 1938., str. 97-122.
- “Jezikoslovni rad Blaža Tadijanovića”, *Časopis za hrvatsku poviest, jezik, književnost i umjetnost*, knj. II, 1944.
- “Češki pripovjedači između dva rata”, *Republika*, god. II (1946.), knj. 2, str. 636-646.
- “Životnost Nerudina djela”, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, knj. 1, Zagreb, 1951., str. 311-357.
- “Veberove zasluge za naš književni jezik”, *Rad JAZU*, knj. 309, Zagreb, 1956., str. 33-80.

Literatura

- BABIĆ, S., “Zasluge profesora Ljudevita Jonkea za hrvatsko jezikoslovlje”, *Jezik*, god. 54., br. 3, Zagreb, 2007., str. 82-86.
- BAŠIĆ, N., “Ljudevit Jonke i jugoslavenski jezični unitarizam”, *Jezik*, god. 54., br. 5, Zagreb, 2007., str. 161-173.
- DAMJANOVIĆ, S., “Proučavatelj, učitelj i branitelj hrvatskoga jezika”, *Hrvatsko slovo*, 27. srpnja 2007., str. 11-13.

- HAM, S., "Ljudevit Jonke kao Jezikov urednik i suradnik", *Jezik*, god. 54., br. 3, Zagreb, 2007., str. 86-93.
- PRANJKOVIĆ, I., *Kronika hrvatskog jezikoslovlja*, Matica hrvatska, Zagreb, 1993., str. 135-146.
- SAMARDŽIJA, M., *Ljudevit Jonke*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb, 1990.

Ljudevit Jonke